

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Apelatyzacja nazwisk obcego pochodzenia w języku polskim i rosyjskim

Author: Ewa Straś

Citation style: Straś Ewa. (2001). Apelatyzacja nazwisk obcego pochodzenia w języku polskim i rosyjskim. W: H. Fontański, E. Straś (red.), "Języki słowiańskie dziś : nowe fakty, nowe spojrzenia" (S. 105-113). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Apelatywizacja nazwisk obcego pochodzenia w języku polskim i rosyjskim

Apelatywizacja nazw własnych, czyli proces przechodzenia nazw własnych w pospolite, była już przedmiotem wielu opracowań. Bogatą bibliografię tego zagadnienia zawiera monografia K. Długosz-Kurczabowej¹, a swoistym podsumowaniem tych badań jest słownik eponimów W. Kopalińskiego². Jak zgodnie twierdzą wszyscy autorzy zajmujący się tym problemem, apelatywizacja odbywa się głównie w dwóch klasach wyrazów: nazwy geograficzne i nazwy osobowe. Do nazw osobowych należą m.in. imiona i nazwiska – podstawowe wyrażenia służące do indywidualizacji osoby fizycznej. Nazwiska obcego pochodzenia również ulegają procesowi apelatywizacji, niejednokrotnie tworząc pary homonimiczne z nazwą własną, od której pochodzą. Wiele par tego typu wykazuje żywy, istniejący jeszcze w świadomości społecznej związek między rzeczownikiem pospolitym a nazwą własną, np. *amper* ‘jednostka natężenia prądu’ i *A. M. Ampère* ‘fizyk francuski’. Istnieje jednak dużo takich par, gdzie nastąpiło zatarcie tego związku, np. *lincz* i *Ch. Lynch*. W pierwszym wypadku do nazwiska odsyła komentarz umieszczony na końcu artykułu hasłowego w słownikach języka polskiego, stanowiący w mniejszym lub większym stopniu próbę zachowania tego związku, w drugim wypadku wskazany jest tylko język będący źródłem zapożyczenia. Jak bowiem słusznie zauważa K. Michalewski, „apelatywizacja obcych imion mogła się dokonać jeszcze przed ich przejściem przez polszczyznę”, w związku z czym funkcjonują one – czy to w języku polskim, czy rosyjskim – jako zwykle

¹ Zob. K. D ł u g o s z - K u r c z a b o w a: *Apelatywizacja biblijnych nazw własnych w języku polskim*. Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 5.

² W. K o p a l i ń s k i: *Słownik eponimów czyli wyrazów odmiennych*. Warszawa 1996.

zapożyczenia³. Nie stanowi to wprawdzie przeszkody dla dociekań etymologicznych, ale przy doborze materiału na potrzeby innych badań możliwe staje się dokonanie pewnych ograniczeń. Tak więc w niniejszym artykule uwzględnione będą rzeczowniki utrzymujące związek z imieniem własnym – nazwiskiem realnie istniejącego człowieka. W ten sposób wykluczone zostają postaci mityczne i literackie⁴.

Bazę materiałową do analizy stanowią wyrazy języka polskiego równobrzmiące z nazwiskiem, a więc przyswojone przez język polski bez pośrednictwa sufiksów. Materiał językowy pochodzi przede wszystkim ze *Słownika współczesnego języka polskiego* pod redakcją B. Dunaja, *Słownika języka polskiego* pod redakcją M. Szymczaka oraz *Słownika języka rosyjskiego końca XX wieku* i *Słownika nowych słów i znaczeń*⁵. W niewielkim zakresie materiał ten został uzupełniony nazwami, które można znaleźć w prasie codziennej, głównie w ogłoszeniach drobnych i reklamach. Objasnienia dotyczące etymologii wyrazów pochodzą ze wspomnianego słownika eponimów. W mniejszym zakresie wykorzystano dane z innych słowników, encyklopedii i opracowań fachowych⁶.

Omówione zostaną przede wszystkim sposoby apelatywizacji nazw własnych oraz rodzaje motywacji między rzeczownikami własnymi i pochodnymi od nich pospolitymi.

W większości wypadków ekwiwalenty znaczeniowe zostały ustalone na podstawie słownika dwujęzycznego polsko-rosyjskiego (wówczas informację przy danym wyrazie pomijano) lub wielkiego słownika technicznego⁷, natomiast w niektórych wypadkach uczyniła to autorka artykułu.

³ Zob. K. M i c h a ł e w s k i: *Udział imion własnych we wzbogacaniu apelatywnych zasobów słownikowych*. „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, Wydział I, 1972, R. XVIII, s. 103.

⁴ Dodatkowa trudność to w większości wypadków brak nazwiska we współczesnym rozumieniu.

⁵ *Słownik współczesnego języka polskiego*. Red. B. D u n a j. Warszawa 1996 (dalej: Dun.); *Słownik języka polskiego*. Red. M. S z y m c z a k. T. 1–3. Warszawa 1978–1981 (dalej: Sz.); *Толковый словарь русского языка конца XX века*. Red. Г. Н. С к л я р е в с к а я. Скт. Петербург 1998 (dalej: TS).

⁶ Np.: *Słownik wyrazów obcych PWN* (dalej: SWO); W. K o p a l i Ń s k i: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa 1994 (dalej: Kop.); *Большая советская энциклопедия*. T. 1–30. Москва 1970–1978 (dalej: BSE); *Encyclopaedia Britannica*. 15th Edition. 1998 (dalej: EB); *Leksykon naukowo-techniczny*. Warszawa 1984 (dalej: LNT), i inne.

⁷ D. H e s s e n, R. S t y p u ł a: *Wielki słownik polsko-rosyjski*. T. 1–2. Moskwa–Warszawa 1979; *Wielki słownik techniczny rosyjsko-polski*. Red. M. M a r t i n i n. Warszawa 1983 (dalej: WST).

Rzeczowniki pospolite pochodne od nazwisk twórców, wynalazców i racjonalizatorów NW → NP

Zjawiskiem wykazującym pewną regularność jest przenoszenie nazwiska konstruktora, wynalazcy na przedmiot stanowiący pewne rozwiązanie techniczne, np.: *bakelit* / *бакелит* ← L. H. Baekeland; *brauning* / *браунинг* ← J. M. Browning; *diesel* / *дизель* ← R. Diesel; *kałasznikow* / *калашников* ← M. T. Kałasznikow; *kardan* / *кардан* ← G. Cardano; *kolt* / *кольт* F. S. Colt; *makadam* / *макадам* ← J. L. Mc Adam; *mauzer* / *маузер* ← W. i P. Mauser; *pulman* (Sz.) / *пульман* ← G. M. Pullman; *rentgen* / *рентген* ← W. K. Roentgen; *stras* (Sz.) / *страз* ← J. Stras (BSE). Połączenie artystycznej myśli twórczej z techniką reprezentują nazwy skoków w łyżwiarstwie figurowym: *lutz* / *лутц* ← A. Lutz; *rittberger* / *ритбергер* ← W. Rittberger; *salchow* / *сальхов* ← U. Salchow, oraz figura akrobacji lotniczej: *imelman* (Sz.) / *иммельман* ← M. Immelmann – pochodne od nazwisk ich pierwszych wykonawców⁸.

Jednak najliczniej reprezentowane są w tej grupie terminy z dziedziny nauk matematycznych, zwłaszcza fizyki, wykazujące pewną styczność z osobą, od nazwiska której pochodzą, np.: *amper* / *ампер* ← A. M. Ampère; *angstrem* (Sz.) / *ангстрем* ← A. Ångstroem; *curie, kiur* (Kop.) / *кюри* ← M. Skłodowska-Curie i P. Curie; *dżul* / *джоуль* ← J. P. Joule; *einstein* / *эйнштейн* (WST) ← A. Einstein; *ersted* (Sz.) / *эрстед* ← J. Ch. Oersted; *ferm* (Dun.), *fermi* (LNT) / *ферми* (BSE) ← E. Fermi; *gal* / *гал* ← J. G. Galle; *gaus* (Sz.) / *гаусс* ← C. F. Gauss; *gilbert* (Sz.) / *гильберт* (WST) ← W. Gilbert; *henr* (Sz.) / *генри* (WST) ← J. Henry; *herc* / *герц* ← H. R. Hertz; *klark* / *кларк* ← F. W. Clarke; *kulomb* / *кулон* ← Ch. Coulomb; *niuton* / *ньютон* ← I. Newton ‘jednostka siły i siła nadająca ciału o masie 1 kg przyspieszenie 1 m/s²’ – umieszczone w jednym artykule hasłowym; *om* / *ом* f G. S. Ohm ‘jednostka oporu; opór’ – w jednym artykule hasłowym; *wat* / *ватт* ← J. Watt ‘jednostka mocy; moc urządzenia’ – umieszczone w jednym artykule hasłowym; *weber* (Sz.) / *вебер* (WST) ← W. E. Weber; *wolt* / *вольт* ← A. Volta. Można stwierdzić, że istnieje tu semantyczny związek między nazwą pospolitą a nazwą własną. Zależności tej nie ma natomiast w grupie terminów mających w swej podstawie nazwiska – jako formę upamiętnienia ludzi nauki. Dość liczną grupę stanowią tu nazwy pierwiastków chemicznych, które nazwano ku czci wielkich uczonych, np.: *einstein* / *эйнштейний* ← A. Einstein; *ferm* / *фермий* ← E. Fermi; *gal* / *галий* ← J. G. Galle; *gadolin* / *гадолиний* ← J. Gadolin; *kurczatow* (Sz.) / *курчатовий* ← I. W. Kurczatow; *mendelew* / *менделевий* ← D. I. Mendelejew; *nobel* / *нобелит* ← A. Nobel; *curie, kiur* (Kop.) /

⁸ Nazwy ewolucji łyżwiarskich w języku rosyjskim pisane są niekonsekwentnie raz małą, raz wielką literą, por. tekst w czasopiśmie „Теория и практика физической культуры” 1997, № 2, s. 23.

кюри́й (BSE) ← M. Curie-Skłodowska i P. Curie. W wyrazach tych obserwujemy po stronie polskiej pełną zbieżność nazw z nazwiskami uczonych, natomiast po stronie rosyjskiej obecność sufiksu *-j-* (w jednym wypadku *-it*). W jednej z nazw – *mendelew* – wyraźnie widać skrócenie nazwiska w obu językach, ale nie powoduje to zatarcia związku z nazwiskiem. Nazwy pierwiastków jako terminy naukowe trafiają do obu języków za pośrednictwem terminologii łacińskiej: *Einsteinium*, *Fermium*, *Gallium*, *Gadolinium*, *Kurchatovium*, *Mendelevium*, *Nobelium*, *Curium*, a obecność sufiksu w języku rosyjskim ułatwia niekiedy odróżnianie jednostek fizycznych od pierwiastków chemicznych, czego nie stwierdzamy w języku polskim (por. ros. *кюри* i *кюри́й*, pol. *kiur*).

Eponimami honorującymi pewne ważne osobistości są również: *bolivar* (Sz.) / *боливар* (NSZ)⁹ ← S. Bolivar; *doberman* / *доберман-пинчер* ← K. F. L. Dobermann; *nelson* / *нельсон* ← lord Nelson; *pershing* (Sz.) ← J. J. Pershing (brak rosyjskiego odpowiednika); *raglan* (Sz.) / *реглан* ← F. J. H. Somerset Lord Raglan. W przypadku tych nazw słownik eponimów zawiera stosowne sformułowanie podkreślające brak motywacji semantycznej dla przeniesienia nazwy. Jednak dość liczną grupę tworzą jednostki leksykalne, w których trudno jest na podstawie komentarza etymologicznego jednoznacznie określić związek między nazwą własną a nazwą pochodną. Nazwy pospolite mają bowiem cechy apelatywów pamiątkowych, ale i silniejszą więź motywacyjną z podstawą. Zależność tę można jedynie scharakteryzować jako związek między przedmiotem (materialnym lub niematerialnym) a osobą, której nazwisko ulega apelatywizacji. Są to: *beszamel* / *бешамель* ← L. de Bechamel (Kop.); *bojkot* / *бойкот* ← Boycott; *derby* / *дерби* ← E. Derby; *french* (Sz.) / *френч* ← J. D. P. French; *grog* / *гроз* ← od przezwiska admirała E. Vernona – *Old Grog*; *richelieu* / *ришелье* ← Richelieu (SWO); *spencer* (Sz.) / *спенсер* ← J. C. Spencer.

Niektóre warianty rosyjskie w dwuwyzrazowej deskrypcji konkretyzują przedmiot pozostający w związku z jego autorem: *azbuka, sistema Bрайля* / *brajl* ← L. Braille; *azbuka Morze* / *mors* ← S. F. B. Morse; *nobelovskaja premia* / *nobel* ← A. Nobel. Polskie formy opatrzone w słowniku pod redakcją B. Dunaja kwalifikatorem *pot.* są rezultatem uniwerbizacji podobnych połączeń (*alfabet Braille 'a*, *alfabet Morse 'a*, *nagroda Nobla*). Nie wszystkie nazwy polskie mają ekwiwalenty rosyjskie o tym samym źródłosłowie, np.: *kopnyc* / *garmond* ← C. Garamond (Kop.); *krylatka* / *havelok* (Sz.) ← H. Havelock; *duh* / *prysznic* ← V. Priessnitz; *plombir* / *melba* ← od pseudonimu artystycznego H. Armstrong-Porter; *prezerwativ* / *kondom* ← Condom (SWO); *zajim* / *kocher* ← T. Kocher. W niektórych wypadkach są nimi wielowyzrazowe deskrypcje słownikowe: *pszenniczny chleb* / *graham* ← S. Graham; *chronika ugodownych procesow* / *pitawal* ← F. G. Pitaval (Kop.).

⁹ *Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 70-х годов.* Ред. Н. З. Котелова. Москва 1984 (dalej: NSZ).

Rzeczowniki pospolite – nazwy produktów seryjnych
– pochodne od nazwisk właścicieli firm
NW → NF → NP

Ważną rolę dla wyjaśnienia procesu apelatywizacji tego typu nazw własnych stanowi komentarz etymologiczny wyrazu *gobelin* / *гобелен* w słowniku eponimów: „nazwa wprowadzona w końcu XVIII w. w manufakturze *Gobelin*, założonej przez Ludwika XIV w starej farbiarni rodziny *Gobelin*”. Wskazane jest w nim nazwisko rodziny Gobelin – założycieli firmy, które posłużyło jako nazwa zakładu produkującego już inne dobra. Pojawienie się nazwy firmowej jest zjawiskiem charakterystycznym dla XIX i początku XX wieku, albowiem twórcy, konstruktorzy byli niejednokrotnie właścicielami firm, producentami swoich wynalazków. Nazwa firmy reprezentująca nazwisko przedsiębiorcy jest chyba najbardziej widoczna w dziedzinie motoryzacji. Większość nazw samochodów – nazw pospolitych wywodzi się od nazwisk ich konstruktorów i producentów, np.: *citroen* (Sz.) / *ситроен* (TS) ← A. Citroen; *ford* (Sz.) / *форд* (TS) ← H. Ford; *opel* (Sz.) / *опель* (TS) ← A. Opel; *peugeot* (Sz.) / *пежо* (TS) ← A. i E. Peugeot; *porsche* (Sz.) / *порше* (TS) ← F. Porsche; *renault* (Sz.) / *рено* (TS) ← B. L. Renault; *rolls-royce* (Sz.) / *роллс-ройс* (TS) ← Ch. Rolls i H. Royce; *skoda* (Sz.) / *шкода* ← E. Škoda¹⁰. Należy podkreślić, że nazwa firmowa pojawiająca się na drodze apelatywizacji nazw własnych jest tu zjawiskiem występującym bardzo konsekwentnie¹¹. Co więcej, znajduje to swoje odbicie w słowniku, gdzie występuje wyraźne rozróżnienie między: 1) nazwą firmy, czyli marką samochodu, np. *Citroen*, i 2) nazwą samochodu wymienionej marki, np. *citroen* (Sz.). Problem ten nieco inaczej zarysowuje się w języku rosyjskim. Różnica polega na konstrukcji artykułu hasłowego, gdzie oba znaczenia występują jako jedno, oddzielone jedynie średnikiem (TS). Wskazuje to albo na utożsamianie firmy z wyrobem, albo na pewien rodzaj regularności w przenoszeniu nazwy, co może być potraktowane jako wariant tekstowy leksemu i nie musi znajdować odbicia w artykule hasłowym¹².

Wykaz nazw pochodzących ze słownika należałoby uzupełnić innymi przykładami: *chevrolet* / *шевроле* ← L. Chevrolet; *chrysler* / *крайслер* ← W. P. Chrysler; *lancia* / *лянча* ← V. Lancia¹³. Pewne dane etymologiczne udało nam się uzyskać

¹⁰ Rosyjski odpowiednik nazwy *Skoda* pochodzi z czasopisma „Новое время” 1989, № 27, s. 16.

¹¹ Więcej o nazwach firmowych i ich roli w procesie apelatywizacji zob.: A. L e w a n d o w s k i: *Współczesne polskie nazwy firmowe*. Zielona Góra 1992.

¹² Pisze o tym R. G r z e g o r c z y k o w a: *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Warszawa 1990, s. 42–44.

¹³ O historii poszczególnych nazw czytaj: H. L i n z, H. S c h r a d e r: *Wielka encyklopedia samochodów*. Łódź 1992, s. 166, 237–239. Natomiast ich rosyjskie odpowiedniki pochodzą z gazety reklamowej „Из рук в руки” 1999, № 36, s. 1. Nazwą o charakterze pamiątkowym jest *cadillac* / *кадиллак* ← od nazwiska założyciela miasta Detroit – Cadillac.

również w przypadku nazw japońskich: *honda* / *хонда* ← Soichiro Honda; *toyota* / *тойота* ← Kiichiro Toyoda¹⁴. Listę nazw pospolitych pochodnych od nazwisk przedsiębiorców można uzupełnić danymi spoza motoryzacji, zaczerpniętymi z różnych źródeł, np.: *boeing* / „*боунг*” (NSZ) ← W. E. Boeing; *makintosh* / *макинтош* ‘nieprzemakalna tkanina; płaszcz z tej tkaniny’ (TS) ← Ch. Mc Intosh. W języku polskim znaczenie takie, uznane za przestarzałe, występuje w słownikach wyrazów obcych, natomiast według słownika języka polskiego *mekintosh* to ‘odmiana jabłoni i gatunek jabłek’ (Dun.). Nie do końca jasna jest etymologia wyrazu *paragon*, wywodzącego się jakoby od niemieckiej nazwy handlowej, będącej nazwiskiem właściciela firmy papierniczej produkującej bloczki kasowe¹⁵ (ros. *чек*). Nie ma natomiast wątpliwości odnośnie do wyrazu *zeppelin* (Sz.) / *ценнелин* ← F. von Zeppelin.

Na podobnej zasadzie ukształtowane zostały nazwy samolotów z okresu II wojny światowej (nazwisko konstruktora i najczęściej właściciela firmy → nazwa firmowa → nazwa samolotu), np.: *dornier* ← C. Dornier; *heinkel* ← E. Heinkel; *junkers* ← M. Junkers; *messerschmitt* ← W. Messerschmitt¹⁶. W języku rosyjskim odpowiadają im: *Дорнье, Гейнкель, Юнкерс, Мессершмитт*, ale tylko w funkcji nazwiska i nazwy firmy, ponieważ nazwy samolotów były skracane jako *До-, Ге-, Ю-, Ме-* z odpowiednią cyfrą oznaczającą typ¹⁷. Potwierdza to również „rodzima produkcja”, ale w tym wypadku z pominięciem nazwy firmy: *Ил – Илuszyn, Як – Jakowlew, МиГ – Mikojan i Gurewicz, Су – Suchoj, Ту – Tupolew*¹⁸. Dodajmy tu, że zapelatywizowane nazwy samolotów produkcji radzieckiej nie funkcjonują w języku polskim.

Niektóre z nazw własnych już na etapie tworzenia nazwy firmowej ulegają pewnym modyfikacjom, skróceniom lub innym przekształceniom. W tym miejscu należałoby wspomnieć o etymologii nazwy *Audi* / *Ауду* (TS). Jest to łacińska kalka nazwiska właściciela firmy – A. Horcha (nm. *horch* ‘słuchaj’) po łacinie *audi*¹⁹.

¹⁴ Zob. *Encyclopaedia Britannica...*; H. L i n z, H. S c h r a d e r: *Wielka encyklopedia samochodów...*, s. 189.

¹⁵ Pisze o tym D. B u t t l e r: *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*. Warszawa 1978, s. 86; brak potwierdzenia w innych źródłach.

¹⁶ Podaję za: *Nowa Encyklopedia powszechna PWN*. Warszawa 1995. Wydaje się rzeczą dziwną, że słownik W. Doroszewskiego nie odnotowuje żadnej z nazw samolotów, natomiast słownik M. Szymczaka honoruje jedynie *messerschmitta* i *stukasa*. Natomiast przynajmniej dwóch nazw samolotów w pełnym brzmieniu używa A. F i e d l e r: *Dywizjon 303*. Poznań 1985 (pisząc je wielką literą bez cudzysłowu); podobnie (*Junkers*) zob. T. W i t t l i n: *Pieśniarka Warszawy Hanka Ordonówna i jej świat*. Warszawa 1990, s. 12.

¹⁷ Por. BSE; te same skróty występowały również w języku polskim: *Do-, He-, Ju-, Me-*; por. np. I. B e d n a r e k, S. S o k o ł o w s k i: *Fanfary i werble*. Katowice 1983, s. 24, 356. Jest to zjawisko normalne przy oznakowaniu samolotów. Natomiast z językowego punktu widzenia należałoby podkreślić niezwykle silną tendencję systemu języka rosyjskiego do tworzenia skrótów.

¹⁸ Por. Sz. P i l e c k i, J. D o m a Ń s k i: *Samoloty bojowe 1910–1967*. Warszawa 1969.

¹⁹ Zob. H. L i n z, H. S c h r a d e r: *Wielka encyklopedia samochodów...*, s. 15.

Imię i nazwisko Adolfa (Adi) Dasslera – założyciela i właściciela firmy produkującej obuwie sportowe – zostało przekształcone w nazwę firmową *Adidas* / *Адидас*. Firma ta najczęściej łączona jest z produktem – *adidas* (Dun.) / *адидаасы* (TS). Oba człony ekwiwalentnej pary zachowują względem siebie jedynie związek formalny, albowiem rzeczownik pospolity rozszerzył swoje znaczenie na określony typ obuwia sportowego, nie związany z konkretnym producentem (inaczej w języku rosyjskim, gdzie treść artykułu hasłowego wiąże te dwa pojęcia). Z kolei G. Eastman założył firmę *Eastman Kodak Company*, która obecnie nie nawiązuje już do nazwiska właściciela, ale do wyrazu naśladującego dźwięk migawki w aparacie fotograficznym²⁰. Obecnie *kodak* / *фотоаппарат кодак*²¹ w większości wypadków bywa kojarzony właśnie z aparatem fotograficznym. Pewnemu zniekształceniu w momencie przechodzenia w nazwę firmową uległo również nazwisko założyciela firmy *Hyundai* / *Хендэ* ← Chung Ju Yung (EB). Być może jest to nazwisko połączone z akronimem.

Przy omawianiu zagadnień związanych z apelatywizacją wydaje się konieczne wskazanie na pewne przypadki niedoprowadzenia tego procesu do końca, pomimo istniejących po temu warunków. Potwierdzeniem tego jest brak rzeczowników pospolitych przy obecności nazwiska funkcjonującego jako nazwa firmy: NW → NF.

Wobec braku jednego konkretnego produktu utożsamianego z firmą słowniki nie odnotowują nazw takich, jak: „*Bosch*” ← R. Bosch; „*Philips*” ← G. Philips; „*Siemens*” ← W. von Siemens; „*Singer*” ← I. M. Singer (EB), choć przynajmniej w przypadku tej ostatniej nazwy związek z maszyną do szycia wydaje się ewidentny. W rosyjskich gazetach ogłoszeniowych firmy te reklamowane są w alfabecie łacińskim. Należy sądzić, że jeśli skojarzenie nazwy produktu z nazwą firmy nie nastąpiło w przeszłości, to obecnie proces taki nie może już mieć miejsca, ponieważ uległ poszerzeniu asortyment produkowanych przez tę firmę towarów.

Innym zjawiskiem, które tu jedynie zasygnalizujemy, jest funkcjonowanie rzeczowników pospolitych pochodnych od nazw firmowych, które najprawdopodobniej nie wywodzą się od nazwisk właścicieli: NF → NP.

grupie tej funkcję imienia własnego pełnią mniej lub bardziej rozbudowane nazwy koncernów przemysłowych. Przykładem mogą tu być przede wszystkim nazwy firm samochodowych takich, jak np.: „*Rover Company*”, „*Volkswagen Aktiengesellschaft*”, „*Volvo Aktiebolaget*”. Najistotniejszym ich elementem składowym, niejako wyróżnikiem, są: *Rover* / *Ровер*, *Volkswagen* / *Фольксваген*, *Volvo* / *Вольво*. Niektóre nazwy na gruncie rodzimych języków są akronimami, np.: *Fiat* / *Фиат*, *Saab* / *Сааб*, *Seat* / *Сеат*, *BMW* / *БМВ*. Na uwagę zasługują również nazwy o proveniencji dalekowschodniej, które nie doczekały się żadnych komentarzy etymologicznych: *Daewoo* / *Дэу*, *Mazda* / *Мазда*, *Mitsubishi* / *Мицуби*

²⁰ Zob. Т. А. С о б о л е в а, А. В. С у п е р а н с к а я: *Товарные знаки*. Москва 1986, s. 56.

²¹ Termin rosyjski pochodzi ze słownika: В. К. М ю л л е р: *Англо-русский словарь*. Москва 1992.

бису, *Nissan* / *Ниссан*, *Suzuki* / *Судзуки*, *Subaru* / *Субару*. Wszystkie one przechodzą przez stadium nazwy firmowej: „*Rover*”, „*Volkswagen*” itd., aby stać się zapelatywizowaną nazwą produktu. Z dziedzin nie związanych z branżą samochodową wymienić można nazwy: „*Coca-Cola*” → *coca-cola* / *кока-кола* (TS); „*Pepsi-Cola*” → *pepsi-cola* / *пепси-кола* (NSZ); „*Levi's*” → *lewisy*, „*Wrangler*” → *wranglery* bez rosyjskich odpowiedników²². Apelatywizacja przebiegająca według takiego modelu pozostaje jednak poza kręgiem naszych rozważań ze względu na brak nazwiska jako podstawy zaistniałej zmiany.

W omawianej grupie z nazwiskami obcego pochodzenia zwraca uwagę sposób przyswojenia ich przez oba języki. Zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim zauważalne jest dostosowanie nazw obco brzmiących do rodzimej bazy fonetycznej. Zaznacza się to m.in. rezygnacją z oddawania przegłosu (samogłosek typu umlaut), np.: *angstrem* / *ангстрем*, *ersted* / *эрстед*, *rentgen* / *рентген*. Niektóre nazwy są zapisywane fonetycznie, np.: *beszamel* / *бешамель*, co jednak w zdecydowanie większym stopniu występuje w przykładach rosyjskich, por. *боинг*, *дизель*, *пежо*, *ришелье*, *цетелин*, obok polskich: *boeing*, *diesel*, *peugeot*, *richelieu*, *zeppelin*. Wynika to stąd, że język polski, korzystając z alfabetu łacińskiego, ma większe możliwości zachowania pisowni oryginalnej. Oczywiście, są również pewne różnice w oddawaniu niektórych nazw, np. *mors* / *азбука Морзе*. Przeważająca większość terminów włączana jest do paradygmatu rodzaju męskiego. Wyjątek stanowią: *skoda* / *школа*, *toyota* / *тойота*, *mazda* / *мазда*, *honda* / *хонда*, *cola* / *кола*, a także *volvo* / *вольво*, *mitsubishi* / *мицубиси*, *subaru* / *субару* i *suzuki* / *судзуки*. Zdarzają się także pewne niedokładności, np.: *imelman* / *иммельман*; *rittberger* / *ригбергер*; *wat* / *вамм*, zwłaszcza w oddawaniu podwójnych spółgłosek²³.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że apelatywizacja nazwisk w obu językach odbywa się w sposób bezpośredni (NW → NP) lub za pośrednictwem nazw firmowych (NW → NF → NP). W rezultacie tego procesu powstają rzeczowniki pospolite należące do klasy przedmiotów materialnych (z dość liczną grupą nazw samochodów), np.: *bolivar*, *browning*, *graham*; *citroen*, *opel*, *renault*, albo do klasy abstraktów, np.: *amper*, *herc*, *lutz*.

Przejście nazwy własnej do roli nazwy pospolitej wiąże się najczęściej z przesunięciem metonimicznym. Najlepiej widać to na przykładach apelatywów tworzonych za pośrednictwem nazw firmowych, gdzie związek nazwy pospolitej z własną jest podwójnie umotywowany. Zależność semantyczna między podstawą a rezultatem apelatywizacji widoczna jest również w nazwach pospolitych związanych z osobami wynalazców, twórców itp. Nie ma jej natomiast w apelatywach

²² Polska nazwa spodni została zaczerpnięta z opracowania: E. M a n i c z a k - W o h l f e l d: *Angielskie elementy leksykalne w języku polskim*. Kraków 1994.

²³ O sposobach adaptacji wyrazów obcych przez system języka rosyjskiego czytaj: A. B. K a л и н и н: *Лексика русского языка*. Москва 1971, s. 64–69.

pamiątkowych, które zostały utworzone od nazwisk sławnych lub zasłużonych ludzi, ale grupa tego typu nazw jest stosunkowo nieliczna.

Na podstawie zestawienia dat narodzin i śmierci poszczególnych osób, których nazwiska są podstawą apelatywizacji, omawiany proces należałoby odnieść do XIX – początku XX wieku. Jest jednak sprawą oczywistą, że mechanizm tego procesu jest ciągle żywy. W ostatnim dziesięcioleciu w związku z przemianami ekonomicznymi nasilił się proces apelatywizacji pośredniej, co wiąże się z przywróceniem tradycji firmy i znaku firmowego. Należy sądzić, że zjawisko to nie będzie przejawiać wzmożonej aktywności, choćby z powodu ciągłego poszerzania asortymentu produkcji i braku możliwości ustalenia zależności między podstawą (*nomen proprium*), a wyrazem pochodnym (*nomen appellativum*). Jednakże przewidywanie rozwoju tego obszaru systemu językowego w dalszej perspektywie nie jest możliwe.

Wykaz skrótów

- NW – nazwa własna
- NP – nazwa pospolita
- NF – nazwa firmowa